

СОЦІАЛЬНІ КОМУНІКАЦІЇ

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2021-2-90-7>

УДК 070:82-94=929

Воронова М.Ю.

Інститут журналістики

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ПСЕВДОНИМ ЯК ДЖЕРЕЛО ДОДАТКОВИХ ПОРТРЕТНО-БІОГРАФІЧНИХ ВІДОМОСТЕЙ ПРО ОСОБИСТІТЬ

Анотація. Ця наукова стаття є частиною великого дослідження, що присвячене проблемі інформаційної реконструкції особистості. У більшості досліджень – як сучасних, так і більш давніх – псевдонім розглядається з точки зору пошуку та встановлення справжнього авторства або створення загальної теорії явища і його класифікації. Наразі тут пропонується зовсім інший ракурс на проблематику псевдоніма, його функції та цінність: автор не тільки ховається за псевдонімом, але і відкриває в ньому себе, свій характер, життя, світогляд тощо. Відтак дешифрування псевдоніма приносить важливі відомості – про епоху, соціальне середовище, комунікацію та саму особистість. І це є додатковим джерелом інформації про людину в контексті портретно-біографічної галузі. Метою цієї наукової розвідки було продемонструвати, яку саме інформацію можна добути, працюючи над декодуванням псевдоніма, та як саме можна розширити інформаційне поле, що існує навколо особистості, за рахунок цього.

Ключові слова: особистість, інформація, реконструкція, біографія, портрет.

Voronova Malvina

Institute of Journalism Taras Shevchenko National University of Kyiv

PSEUDONYM AS A SOURCE OF ADDITIONAL PORTRAIT AND BIOGRAPHICAL INFORMATION ABOUT A PERSON

Summary. This scientific article is part of a large study devoted to the problem of informational personality reconstruction. In most studies, both modern and older, the pseudonym is considered from the point of view of finding and establishing true authorship or creating a general theory of the phenomenon and its classification. This study offers a completely different look at the problem of a pseudonym, its functions and meaning: the author not only hides behind a pseudonym, but also reveals himself, his character, life, worldview, etc. Therefore, decoding a pseudonym brings important information about the era, social environment, communication and the personality itself. And this is an additional source of information about a person in the context of the portrait and biography industry. The purpose of this scientific study was to demonstrate exactly what information can be obtained by working on decoding a pseudonym, and how, due to this, it is possible to expand the information field that exists around a person. The hidden semantics of a pseudonym can be very eloquent, revealing hidden feelings (fear, attachment, vulnerability, loneliness) or motives (acquiring value, avoiding condemnation, stigmatizing an intellectual). The article discusses pseudonyms, the decoding of which reveals: the historical landscape, social environment, features of social communication, personality, information of a general and individual nature. Also considered are pseudonyms, the decoding of which saturates the picture of the inner Self, pseudonyms-masks that reveal the need of the individual to suppress a certain psychic experience. We are also talking about pseudonyms, the study of which reveals a unique and complex picture of a person's fate. The results of this study show that working with the semantics of the pseudonym expands the possibilities of cognition of the person who is hiding behind him and at the same time revealing himself in him. Here are some examples of how the study of a pseudonym significantly complements the biographical material, helping to build the correct versions of the author's personality. This concerns, for example, S. Kierkegaard, Colette, V. Nabokov and others.

Keywords: personality, information, reconstruction, biography, portrait.

Постановка проблеми. У практиці соціального життя псевдонім допомагає автору приховати себе як реальну особу, а для біографа і портретиста – навпаки: відкриває важливу закодовану інформацію про реальну особистість. Кодування інформації в псевдонімі обумовлено, як правило, історичними, соціальними та особистими причинами, а, відповідно, декодування псевдоніма виявляє додаткову інформацію про біографію, психологію людини, історичну перспективу, в межах якої реалізовувалася біографія та формувався індивід тощо. У портретно-біографічній галузі декодування псевдоніма є одним із локальних, але дієвих механізмів

отримання правдивої інформації про особистість, про що йтиметься у цьому дослідженні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У науковому дискурсі під таким кутом зору проблема псевдоніму не розглядалася, існує чимало досліджень, що стосуються дешифрування псевдонімів із метою встановлення авторства, але це має лише опосередковане значення для тієї проблеми, що розглядається в статті. Тож це дослідження спирається на попередні публікації автора, а також на декілька фундаментальних робіт щодо теорії, практики та класифікації псевдонімів. Йдеться про такі праці: «Ті, що приховали власне ім'я. Із історії анонімів та псевдонімів» (Дми-

трієв В. Г.), «Міжнародна енциклопедія псевдонімів», «Особистість у публіцистичному портреті: пізнання й вираження в слові» (Воронова М. Ю.), «Біографічна, автобіографічна, психолінгвістична реконструкція особистості письменника в портретно-біографічній галузі» (Воронова М. Ю.), «Теорія та практика публіцистичного портрета. Монографія» (Воронова М. Ю.) [1; 2; 3; 4; 5].

Виділення нерозв'язаних раніше частин загальної проблеми. До сих пір проблематика псевдоніма розглядалася у двох напрямках: теорія та класифікація; локальний пошук авторства, тобто розкриття анонімності. Це дослідження пропонує подивитися на те, що приховують автори про себе та світ, що їх оточує, у власних псевдонімах. Йдеться про пошук закодованого змісту (*прихованої семантики*) псевдоніма, що доповнює наші відомості про життя та особистість автора.

Мета статті. Метою цього дослідження було: з'ясувати, які саме біографічні відомості та психологічні характеристики особистості можливо декодувати із псевдонімів; як саме можна розширити інформаційне поле навколо особистості за рахунок розшифрованої інформації.

Виклад основного матеріалу дослідження. Псевдоніми містять відомості біографічного характеру: про родичів, етнос, місцевість, рід занять, діяльність, походження тощо, а також психологічного порядку: 1) про страхи (перед фізичною загрозою смерті, переслідуваннями, цензурою, засудженням, втратою соціальної лояльності, втратою слави або значущості в суспільстві); 2) про почуття (до батьківщини, людей, природи тощо); 3) про самовизначення або самовідчуття (через готовність застосувати до себе те чи інше визначення, характеристику, маркер; гендерний індикатор тощо).

Іноді потреба у псевдонімі є свідомою того, що автор тяжіє до інтелектуальної гри, карнавалу. В історії світової культури чимало прикладів, коли авторство віддавалося вигаданій особі, якій створювали фальшивий життєпис. У подібних прецедентах приховано важливу для портретно-біографічної галузі інформацію про характер автора та його справжні мотиви. Якщо на першому плані – дотепність, комізм або схильність до містифікацій, то при більш уважному вивченні виявляються інші характеристики: бажання автора сховати свою вразливість, ліризм, прагнення віддати вигаданій особі ті сторони себе, які він до кінця не приймає або боїться оприлюднювати перед загальною. Тож методологічна робота із псевдонімами у портретно-біографічних цілях полягає у всебічному вивченні їхньої прихованої семантики.

Псевдоніми, декодування яких відкриває історичний ландшафт (де, коли, в яких умовах втілювалися життя і творчість особистості). Тут на перший план виходять зовнішні політико-соціальні та церковно-релігійні причини, які спонукали авторів вдаватися до приховування власного імені: загроза життю, переслідування, суспільний осуд. Широко відомо, як у 1610-му році вийшла друком книга українського вченого і громадського діяча Мелетія Смотрицького «Тренос, або Плач Східної церкви», що була присвячена критиці Брестської церковної унії. Король польський Си-

гізмунд III наказав заарештувати і судити автора і видавця. Але два роки в'язниці присудили лише видавцеві – Леонтію Карповичу, а сам автор виявився в безпеці, оскільки завбачливо сховався за псевдонімом – Теофіл Ортолог.

Французький мислитель Блез Паскаль вільно видав у 1656 р. «Листи до друга-провінціала» з приводу моралі та політики отців-езуїтів», в них він захищав прогресивний для того часу янсенізм. Зрозуміло, нападки на езуїтів не минулися б йому, якби він не сховався за псевдонімом Луї де Монтальто (його він створив, переказавши на латинську назву місцевості, де народився).

Знаменитому британському письменникові Данієлю Дефо пощастило менше, хоча він опублікував свій памфлет проти англіканської церкви «Найкоротший шлях розправи з диссентерами» анонімно (1702 р.), його авторство було відкрито; а його самого – засуджено до штрафу, в'язниці і триденного стояння біля ганебного стовпа. За іронією долі в той момент, коли Дефо був закутий в колодки у центрі міста, в Лондоні широко поширювалася брошура з іншим його сатиричним твором, це був «Гімн ганебному стовпу».

Своє ім'я приховав також Олександр Радищев, коли оприлюднив викривальну книгу, присвячену кріпосному ладу в Росії «Подорож із Петербурга до Москви» (1790 р.). У ній він описував продаж сімейних кріпаків, панщину, рекрутський набір, наводив приклади, коли кріпаки в розпачі йшли на вбивство своїх поміщиків тощо. Йому, як і Дефо, не вдалося уникнути покарання: указом імператриці Катерини II від 4 вересня 1790 року його було засуджено до смертної кари, яка була замінена згодом десятирічним засланням. Тираж роману наказано було знищити [1, с.28].

Псевдоніми, декодування яких сприяє реконструкції соціального середовища у певний історичний час, специфіки соціальної комунікації та характеру особистості на цьому тлі. Для біографів і портретистів інформація цього типу допомагає реставрувати епоху, масштаб соціальних ризиків, з якими автори стикалися в процесі оприлюднення своїх творів, відомості щодо їхніх психологічних особливостей. Зазначимо, що достатньо інформативними є псевдоніми, які використовувалися через небажання знищити репутацію своєї родини, адже це можна інтерпретувати і як повагу до близьких, і як турботу про них, і як глибокий внутрішній страх втратити їхню лояльність, підтримку та схвалення. І тут відкривається широке поле для версій психологічного характеру.

Загальновідомо, що тривалий час література в аристократичних і буржуазних колах вважалася заняттям негідним добропорядної людини. І такі видатні письменники як Мольєр і Вольтєр приховували своє авторство за псевдонімами. Жан-Батист Поклен (Мольєр) був сином придворного камердинера, він вступив в театральну трупу під чужим прізвиськом, щоб не паплюжити ім'я батька, що можна інтерпретувати по-різному: як щире повагу, страх перед батьківською волею, любов до батька тощо. Франсуа-Марі Аруе (Вольтєр) був сином королівського скарбника і нотаріуса, який готував йому кар'єру юриста, а не письменника.

Окремо стоять псевдоніми, що були взяті прославленими авторами, які ризикнули ступити на новий терен (прозаїк, який вирішив себе спробувати в поезії, або – навпаки, поет, який написав свій перший роман). У таких випадках, зіставляючи псевдоніми із загальним біографічним тлом, корисно розглядати версії щодо справжніх мотивів особистості, пробувати визначати, що саме було мотиваційною домінантою: страх втратити набутий успіх, сором втратити репутацію, цінність для особистості отриманого вже місця в літературному середовищі, непереносимість критичної оцінки тощо. На цьому ґрунті слід перевіряти версії про самооцінку особистості, уточнювати гіпотези щодо нарцистичних рис її характеру.

До прикладу, Вальтер Скотт свою поетичну репутацію здобув ще в юності, а свій перший історичний роман «Уеверлі, або Шістдесят років тому» опублікував анонімно, другим – «Кенільворт» підписав як «Автор «Уеверлі»», а третій роман – як «Автор «Уеверлі» і «Кенільворта»». Своім справжнім прізвищем він став підписуватися тоді, коли переконався в успішності своїх історичних романів [1, с. 63]. Такий спосіб присвоєння власної творчої продукції відкриває широке поле психологічного пошуку; під час ретельного біографічного аналізу може відкритися різна інформація щодо психології особистості: низька самооцінка, перфекціонізм, висока вимогливість до себе чи відчуття високої собівартості свого дару. Але, підкреслимо, кожну цю версію необхідно розглянути, зіставляючи всі наявні документальні матеріали про особистість письменника.

Цікаво, що прославлений автор пригодницької прози Дж. Ф. Купер написав свій перший роман «Обережність», щоб виграти парі, опублікувавши його без підпису. Не підписав він і другий свій роман – «Шпигун», а от наступні численні романи з американського життя він видав уже під власним ім'ям. Версія, мовляв, він не вважав своє заняття серйозним, а тому віддавав перевагу анонімності (Дмитрієв В. Г.), є занадто простою, на наш погляд. Можуть бути і зовсім інші припущення письменник несподівано виявив у собі дар, до чого сам не був готовий (його біографія скеровувалася соціальними умовами в зовсім інше русло); він поступово відчув смак до процесу писання і так само поступово звикав до того, що його справа має успіх у критиків і публіки; ставлячись до літератури, як до розваги, в процесі роботи, зрозумів її серйозність, а тому всі наступні твори атрибутував своїм прізвищем. Ці та інші гіпотези потребують дослідження, однак сама наявність їх поглиблює інформаційне поле, що утворюється навколо особистості в процесі її реконструкції.

Кожен індивідуальний випадок вимагає індивідуального підходу. Так молодий А. Конан-Дойл свої перші оповідання публікував у журналі «Корнхілл мегезін» анонімно, а Г. Веллс, починаючи літературну кар'єру, підписувався S.-V. [1, с. 63]. Перша очевидна версія – обидва письменники-початківці остерігалися літературної критики та об'єктивного рецензування; але могли бути й інші мотиви: загальна невпевненість у собі, що позначалася також на інших сторонах життя; страх перед провалом чи публічним соромом тощо.

Наблизитися до істини допоможе детальний аналіз, адже основоположне завдання біографа і портретиста – усебічно підходити до розшифрування об'єктів (символів), в яких особистість себе кодує в процесі життя і творчості.

Псевдоніми, дослідження яких відкриває інформацію індивідуального характеру; їхнє декодування допомагає зробити малюнок внутрішнього «я» насиченим. Умовно можна виділити семантично відкриті псевдоніми, які містять очевидні вказівки на характеристики авторів, та «закриті» псевдоніми, декодування яких вимагає зусиль (часом і чисто технічних), уважного зіставлення біографічних, історичних, соціальних фактів, відтворення епохи.

Відкриті псевдоніми містять найрізноманітнішу інформацію про автора.

1. Їх дешифрування відкриває інформацію щодо фізичних особливостей (загальний зовнішній вигляд, окремі риси) особистості. Так Цицерон отримав прізвисько, яке стало згодом його світовим ім'ям, через бородавку – сісего – схожу на горошинку. Томас Мор, автор знаменитої «Утопії», свій перший твір опублікував під псевдонімом «Літл» (маленький), оскільки був невисокого зросту [1, с. 99-100].

2. Псевдоніми вказують на етнічну приналежність автора, його національність. Російський письменник і публіцист грецького походження Михайло Триволис підписувався як Максим Грек, українська поетеса і драматург Лариса Косач відома як Леся Українка, а грузинський письменник Лука Разікашвілі – як Важа Пшавела, «син пшавів» (одна з етнічних груп грузин) [1, с. 101].

3. Семантичне розкриття псевдоніма дає інформацію про місце народження та проживання автора. Візьмемо, наприклад, Готфріда Страсбургського (автор німецького варіанту «Трістана та Ізольди») й Еразма Роттердамського (автор знаменитого «Adagia», визнаний гуманіст епохи Відродження). Російський письменник А. К. Толстой першу повість «Упир» підписав як Красногорський (його маєток називався «Красный рог»). Стендаль – назва бранденбурзького міста, де народився мистецтвознавець Вінкельман. Його високо цінував Анрі Бейль, який і обрав назву міста за псевдонім [1, с. 102, 213, 253].

4. Особливу цікавість становлять псевдоніми, які відсилають до природних явищ та емоційних станів, що вони символізують. Ім'я українського прозаїка і поета Хвильового може вказувати і на «хвилі» темпераменту, і на «хвилі» настрою, і на «хвилі» різноманітних творчих та життєвих устремлень. По-своєму красномовні псевдоніми латиських авторів Ауселікс (ранкова зоря) і Маконіс (хмара), польського письменника Оркана (ураган, смерч), естонської поетеси Койдула (співачка зорі) [1, с. 140]. Відтворюють на своєму рівні характер авторів такі псевдоніми як Остап Вишня, Ганна Барвінок, Світлана Ромашка, Марко Черемшина (українські автори), Кондрат Кропива (білоруський сатирик). Як відомо, А. Чехов, публікуючись у журналах першої половини 80-х років, підписувався як Кропива [1, с. 142–143]. Псевдоніми цього типу дозволяють декодувати самовідчуття, закладені в них авторами, їхнє бачення самих себе. А це, в свою чергу, розкриває риси особистості: дотепність, гостроту, природ-

ність, тяжіння до простоти або навпаки – до загадковості, складності, глибини.

5. Деякі псевдоніми відсилають до гендерної проблематики, а саме до: гендерної моделі в конкретному суспільстві, гендерного самовизначення особистості. Відомо, що жінки в літературній сфері довгий час не сприймалися всерйоз, і ті з них, хто хотів іншого ставлення, вдавалися до чоловічих псевдонімів. Англійські письменниці – Шарлотта, Емілі, Анна Бронте – взяли за псевдонім прізвище Белл та різні чоловічі імена – Каррер, Елліс, Ектон. Інша англійська романиста Мері Енн Еванс підписувалася як Джордж Еліот. Українська письменниця-новелістка М. А. Вілінська (Маркович) публікувалася під іменами Марко Вовчок (Вовчок – назва села під Немировим, де вона мешкала) і Я. Канонін.

Французька письменниця авантюричних романів Мадлен де Сюдери використовувала ім'я брата Жоржа, Аврора Дюпен стала Жорж Санд, взявши вивіджене ім'я свого друга і співавтора Жюльє Сандо, Леоні Шансі підписувалася іменами своїх дітей – Андре Лео. Ці випадки ілюструють не просто формальне рішення гендерного питання, але й особисті уподобання, вказують на довіру, дружбу, що були вкладені жінками у свої публічні імена. До слова, першим псевдонімом Аврори Дюпен був Блез Боннен, так звали столяра, з яким вона дружила в дитинстві. Звернення до імені – як до вираження симпатії і прихильності – окремий напрямок психологічних розвідок [1, с. 164].

Декодування гендерної семантики в псевдонімах не є таким простим, як видається на перший погляд. Часто-густо йдеться не лише про те, як жінки входили в галузь за допомогою чоловічого імені, оскільки жіноче ім'я було знецінене суспільством, а й про те, що жінки, які вдавалися до чоловічих псевдонімів, самі дуже високо оцінювали власну творчість, були переконані в тому, що сила їхнього таланту може гідно конкурувати на загальному тлі літератури. Неможна виключати й інші версії: бажання надати собі більшої цінності, підтримати себе зовнішніми способами, прагнення самостверджуватися.

Жінки в науковій сфері (акушерка Жюлем підписувала свої наукові статті як д-р Шампо), в журналістиці (Габріель де Систерні підписувалася як Анрі Дерош і Жак Рейно; Дельфіна де Жирарден як Шарль де Лоне) використовували псевдоніми, граючи за правилами гендерної гри свого часу, проте наразі їхні альтернативні публічні імена демонструють серйозне ставлення до роботи і покликання, енергійність, наполегливість – якості індивідуально-особистісні.

Чоловіки вдавалися до жіночих псевдонімів часто-густо, щоб досягти іронічного чи комічного ефекту. Стефан Малларме, будучи редактором журналу «Остання мода», підписувався як мадам Маргеріт де Понті, хронікер «Паризької газети» Буассе свої фейлетони підписував як Коломбіна, а Готьє-Війяр публікував свої музичні огляди за підписом «Білетерка паризького річного цирку» [1, с. 172].

Однак постає інше питання: чому одним чоловікам досить взяти чоловічий псевдонім (нехай і з іронічним підтекстом), а інші – потребують асоціювати себе з жіночим іменем? Не виключено, що така проекція чоловічого на жіноче

(або – навпаки) за умов детального аналізу відкрила б певні особливості авторів-чоловіків у питанні гендерної самоідентифікації.

6. Окремо варто згадати криптоніми, що місять зашифровану інформацію не лише в змісті псевдоніма, але й в його формі. Відомий автор французького Відродження Франсуа Рабле свої перші твори випустив під псевдонімом Алькофрібаса Назье, «перемішавши» букви імені та прізвища: Francois Rabelais – Alcofribas Nasier [1, с. 193]. Деякі автори зашифровували своє справжнє ім'я у вигляді акровірша, як, наприклад, зробив Франсуа Війон (балада «Послання коханій»). Український письменник, філософ, критик і культуролог Віктор Петров для своїх художніх творів використовував псевдонім В. Домонтович, що у перекладі з литовської «damauntas» означає «той, хто багато баламутить», а для філософських – Віктор Бер; «БЕР» розшифровується як біологічний еквівалент рентгену. Обидва псевдоніми місять пряму інформацію про якості, які В. Петров хотів підкреслити у своїй творчості, а також непряму інформацію про його прагнення інтелектуалізувати дійсність і свій образ. Дешифрування таких «інтровертних» псевдонімів потребує зусиль, а самі вони утверджують дотепність, жартівливість, інтелектуалізм, артистизм та інші риси вдачі їхніх власників.

7. Вказують на схильність до інтелектуальної гри, демонструють літературний артистизм псевдоніми, які відсилають до персонажів окремих творів автора. Наприклад, англійський письменник Лоренс Стерн видав «Сентиментальну подорож» під ім'ям Іоріко, а це – дійова особа його роману «Життя і думки Тристрама Шенді, джентльмена». Французький письменник Віктор Гюго деякі свої твори підписував як Віктор Оверньє – це ім'я одного з персонажів його повісті «Бюг-Жаргаль». Один з уривків повісті «Страшний кабан» Н. Гоголь підписав іменем свого персонажа – П. Глечик [1, с. 136].

Майже у кожного псевдоніма фіксується подвійний функціонал. З одного боку, псевдонім презентує творчість автора (ідеї, доктрини) в суспільстві певного типу за конкретних соціальних умов (заборони законодавчі, суспільні, релігійні табу тощо); з іншого – приховує в собі сокровенну й глибинну інформацію про дружбу, кохання, прихильність. Одна його сторона звернена до суспільства, інша – до характеру особистості. При цьому він виконує антагоністичну місію: приховує автора, але й відкриває дещо важливе про нього у процесі декодування.

Псевдоніми-маски, декодування яких вказує на потребу особистості витіснити певний психічний досвід, віддавши його іншій особі. Про любов авторів до інтелектуального карнавалу, театральності свідчать псевдоніми, які доповнюються вигаданими біографіями. Відомі пушкінські «Повісті покійного Івана Петровича Белкіна» були видані від імені молодого поміщика І. Белкіна, який буцімто на дозвіллі займався творчістю (Пушкін створив своєму альтер-его зовнішній портрет, характер, спосіб життя, навіть прописав обставини смерті, а сам виступив у якості видавця п'яти його повістей).

З одного боку, метод літературної маски можна розцінювати лише як елегантний літератур-

ний прийом, який поглиблює художній твір. З іншого – архітектура альтернативного життєпису вказує на потребу вийти за межі власної біографії, а причини такого бажання, найімовірніше, коріняться у внутрішніх конфліктах. Неможливість вирішити їх в реальності спонукає авторів «переключитися» на інше життя, звідси – і правдоподібність, з якою вигадується художній двійник, і енергія, і внутрішня правда, і реалізм неіснуючої особи. Творцями літературних масок були: В. Ірвінг, Д. Свіфт, Д. Локк, Н. Гоголь, А. Толстой та ін.

Із літературних містифікацій широко відома історія Черубіни де Габріак, яку вигадав російсько-український поет і художник Макс Волошин. Російська поетка Є. І. Дмитрієва писала вірші, які відповідали естетичній платформі щойно створеного петербурзького журналу «Аполлон», але вона сама не могла сподобатися редактору журналу С. Маковському. Відтак було вигадано її антипода – іспанську красуню, поетку, католичку, світську даму Черубіну де Габріак. М. Волошин листувався від її імені із С. Маковським, одночасно консультуючи того, що саме варто відповідати.

Особливу цікавість становить той факт, що образ вигаданої жінки був абсолютним антагоністом жінки реальної, але насправді Є. І. Дмитрієва хоча і не мала зовнішньої привабливості вигаданої Черубіни, проте чимось була схожа на неї внутрішньо: емоційна, пристрасна, влюблива. Про це свідчать її непрості і цілком реальні відносини, що вона мала з двома поетами одночасно – із М. Волошином та Л. Гумільовим. Декодування поведінкової та внутрішньої психологічної мотивації багатьох додає до біографій усіх учасників цієї літературної містифікації та до їхніх психологічних портретів (Історія про Черубіну була записана Т. Шанько зі слів М. Волошина) [6; 7].

Французький письменник, поет, інтелектуал і композитор Борис Віан використовував для презентації своєї творчості 24 псевдоніми. Найвідоміший і найскандальніший із них – Вернон Салліван, ним було підписано романи в стилі нуар: «Я прийду плюнути на ваші могили», «Всі мертві однакового кольору», «Жінкам не зрозуміти», «Знищимо всіх виродків», оповідання «Собаки, бажання, смерть». Псевдонім було складено із прізвищ його друзів і колег по джаз-групі (Вернон і Салліван). Його супроводжував псевдо-життєпис, згідно якого Вернон Салліван – афро-американський автор, якого заборонили видавати в США і якого Борис Віан переклав на французьку.

Творчість вигаданого Саллівана, як стверджував Б. Віан, була пародією на кримінальну белетристику, проте його сучасники із ним не погодилися: романи були визнані надто агресивними, вульгарними і навіть порнографічними, у Франції розгорнувся рух проти подібної літератури. Зрештою, як відомо, письменника змусили припинити використовувати цей псевдонім і писати в означеному стилі.

Цікаво, що на іншому полюсі творчої спадщини Б. Віана – твори зовсім іншого етико-естетичного плану, з тонкою грою смислів і слів, сюрреалістичними сюжетами. Його знаменитий роман «Піна днів» (*L'Écume des jours*) – вишукана, ви-

тончена, складна і ніжна метафора любові – є повною протилежністю творам Саллівана. Саме цей контраст створює поле для психологічних версій щодо автора, постає питання, чому агресія, вульгарність, натуралістична сексуальність, жорстокість були приписані вигаданому афро-американському автору? Якщо відкинути суто прагматичні мотиви (бажання уникнути відповідальності), то мова може йти про неприйняття особистістю певних якостей своєї природи і витіснення їх за межі свідомості. Існує також вірогідність того, що Б. Віану була властива полярна амбівалентність, де на одному полюсі – витончена ніжність, а на іншому – агресія. У будь-якому випадку, комплексне застосування біографічного і психологічного аналізу у цьому випадку створить глибокий малюнок його особистості і наблизить до істини щодо його внутрішнього «я» [8; 9].

Іншим яскравим прикладом є знаменитий датський філософ Серен К'єркегор, який використовував чимало різних псевдонімів, іноді – декілька в одному творі (як це було в роботах «Або-Або», «Страх і трепет»), при цьому кожен із вигаданих авторів обіймав іншу філософську позицію. Серед його багаточисельних альтернативних імен: Віктор Єремій, Суддя Вільям, Йоганнес де Сіленті, Іларіус Букбіндер, Йоганнес Клімак, Анти-Клімак та ін. Дослідники його творчості стверджують, що він використовував таку велику кількість псевдонімів для того, щоб не монополізувати думку читача, дати йому свободу – шукати істину самому. Це, безумовно, елегантна версія, але можуть бути й інші, більш прозаїчні. Наприклад, філософ не хотів брати на себе відповідальність за певну позицію чи ідею. Або йому імпонував сам артистизм такого поліфонічного діалогу всередині одного тексту. Не виключено, враховуючи складну спадковість щодо психічного здоров'я, що такий підхід в роботі був наслідком його внутрішнього психічного стану.

Із хроніки життя філософа відомо, що протягом 1844–1846 рр. він видав близько шести робіт, підписаних різними псевдонімами, алегоричність яких доповнила та розширила семантику текстів. Серед них були Іоанн Клімакус – «той, хто просувається вгору», Вігіліус Хафнієнсіс – «наглядач за купою гною», Фратер Тацітернус – «батько мовчання» та ін. Вочевидь, сам філософ прагнув одночасно і сховатися за псевдонімом, і наділити його особливим красномовством.

Відомо, що 20 лютого 1843 р. вийшов друком збірник його праць «Або-Або», він містив серед інших робіт автобіографічний твір «Щоденник спокусника», в якому за вигаданим сюжетом легко впізнати історію любові філософа до Регіни Олсен. З одного боку, С. К'єркегор не хотів публічності для своїх інтимних зізнань, а, з іншого – прагнув того, щоб Р. Олсен зрозуміла, з яких причин він, кохаючи її, грубо відштовхнувся від себе. Сховатися, щоб бути виявленим і почутим – основний психологічний мотив прихованого авторства в цьому випадку.

Проте після того, як у квітні 1848 р. філософ пережив релігійне одкровення (і записав у щоденнику про те, що вся природа його відтепер змінилася), він більше не використовував псевдоніми. Всі його релігійні роботи подальшого періоду були подані публіці від власного імені.

У своєму щоденнику мислитель написав: «Коли я помру, ніхто не знайде серед моїх паперів ключа до мого життя (і це служить мені втіхою)». Це підтверджує прагнення С. Керкегора зашифрувати своє внутрішнє «я» та своє життя, однак саме це вказує на ту величезну цінність, яку воно мало для нього самого; і те, що, розшифровуючи амбівалентну сторону його бажання сховатися, виявляєш його таємну потребу – бути знайденим і розгаданим [10].

Псевдоніми, вивчення яких відкриває унікальний і складний малюнок людської долі. Красномовною є історія псевдоніма знаменитої французької романістки Сідоні Габріель Колетт. У 1893 році вона вийшла заміж за відомого у Франції автора і видавця Генрі Готьє-Вілларя, який використовував псевдонім «Віллі»; перші чотири автобіографічні романи авторки були опубліковані саме під цим іменем («Клодін у школі», «Клодін у Парижі», «Клодін заміжня», «Клодін та Енні»). Після розлучення (остаточно – у 1910 р.) С. Г. Колетт не мала доступу до авторських прав та прибутку від серії популярних романів. Її чоловік користувався доходами від її інтелекту та привласнював її популярність собі, але вона зізнавалася відкрито, що без нього вона навряд чи почала б писати (адже на перших етапах творчості він у прямому сенсі примушував її). Цікаво, що згодом провідною темою її творчості стане емансипація жінки, її професійна та внутрішня незалежність, а літературний Париж знатиме її як Колетт, на чоловічий манер, по імені її майже не називали. Це символічне семантичне коло включило жіночу біографію в рамку чоловічих псевдонімів, що становить особливий інтерес для біографа та портретиста [11; 12].

Другим прикладом може бути Владімір Набоков, який перші свої російськомовні твори видавав під псевдонімом В. Сірін. За кордоном переклади та збірки віршів В. Сіріна вийшли в такому порядку: у листопаді 1922 року – «Миколка Персик», в грудні – «Гроно», в січні 1923 року – «Горний шлях» і в березні 1923 року – «Аня в Країні чудес». У 1926 було закінчено перший роман «Машенька», а всього до 1937 р. було створено 8 романів, які під тим же псевдонімом були надруковані в Парижі, в журналі «Сучасні записки». Найбільш невинні, асексуальні твори письменника, що не викликали резонансу (і тим більше – суперечливих оцінок) були «віддані» псевдоніму, а найскандальніший твір – роман «Лоліта» – видано під іменем самого В. Набокова. Сталося так

через низку обставин та збігів: заповзятливий паризький видавець Моріс Жиродо (голова видавництва «Олімпія прес») поспішав видати роман із комерційних міркувань і на титульному аркуші, не чекаючи згоди автора (і користуючись тим, що йому відмовили багато видавництв), сам поставив його ім'я і назву (роман вийшов друком у 1955 р.).

Семантичне поле навколо псевдонімів В. Набокова є цінним для розшифрування. По-перше, псевдонім В. Сірін окреслює європейську частину життя і творчості письменника (дві епохи), по-друге, він розмежовує російськомовні твори та англomовні (два різних методи), по-третє, служить умовною лінією між творами, які приносили професійне задоволення і романом, який сам письменник цінував дуже високо і ставився до нього інакше, ніж до інших своїх робіт [13].

Із біографічної точки зору, тут криється кумедний жарт долі: розсилаючи романи в різні видавництва, В. Набоков вимагав повної конфіденційності, побоюючись скандалу, але в кінцевому підсумку видав скандальний роман без псевдонімного прикриття [13]. Таким чином процес повного прийняття себе як автора у В. Набокова пов'язаний із самим неоднозначним, але найулюбленішим твором. Ясна річ, це встановлює важливе питання: а чому автор так дорожив історією американської німфетки? Відповідь на нього може містити різні версії, і всі вони – корисні, адже ускладняють малюнок життя, творчості і особистості видатного інтелектуала і провокатора.

Висновки та перспективи дослідження. У цьому дослідженні ми не торкалися псевдонімів, які є частиною комерції (псевдоніми популярних виконавців, акторів тощо) і політичних псевдонімів (деякі дуже промовисті і символічні – як Ленін або Сталін, наприклад, але їх не так багато). Загалом викладеного матеріалу досить, щоб підвести ризик і висловити основну думку: декодування псевдоніма, тобто розшифровка інформації, закладеної в ньому, є одним із методів реконструкції особистості автора. Він дає можливість поставити важливі питання, що стосуються зовнішнього життя людини і життя її внутрішнього «я», відповіді на які істотно розширюють інформаційне поле, що утворюється навколо тієї чи іншої особи. Декодування псевдоніма є відправною точкою для біографічного, текстологічного, психологічного аналізу. Але не варто забувати, що це лише один з локальних механізмів реконструкції особистості, який не може застосовуватися у відриві від інших методів її вивчення.

Список літератури:

1. Дмитриев В.Г. Скрывшие свое имя (из истории анонимов и псевдонимов). Москва, 1980. 313 с.
2. International Encyclopedia of Pseudonyms – Internationale Enzyklopädie der Pseudonyme. München, 2006–2009, 373 p.
3. Воронова М.Ю. Особистість у публіцистичному портреті: пізнання й вираження в слові. *Наукові записки Інституту журналістики : науковий збірник*. 2011. Т. 43. С. 106–110.
4. Воронова М.Ю. Біографічна, автобіографічна, психолінгвістична реконструкція особистості письменника в портретно-біографічній галузі. *Science and Education a New Dimension*. 2020. VIII(37). Pp. 87–92. URL: https://seanewdim.com/uploads/3/4/5/1/34511564/hum_viii_223_37.pdf
5. Воронова М.Ю. Теорія та практика публіцистичного портрета : монографія. Київ, 2019. 311 с.
6. История Черубины (Рассказ М. Волошина в записи Т. Шанько). URL: http://www.maxvoloshin.ru/all_16/
7. Воспоминания о Максe Волошине. Сборник. Москва, 1990. 787 с.
8. Косиков Г. О прозе Бориса Виана. Предисловие / Борис Виан. Пена дней : Роман. Новеллы. Пер. с фран. Москва, 1983. С. 3–22.
9. Савицкий С. История Вернона Салливана / Борис Виан : Собрание сочинений. Vernon Sullivan. Романы. Новеллы. Пер. с фран. Санкт-Петербург, 1998. С. 481–486.

10. Воронова М. Серен Кьеркегор: любов без умовий. *Журнал Личности*. 2018. № 118. С. 32–49.
11. Judith Thurman *Secrets of the Flesh: A Life of Colette*. Paperback Ballantine Books. New York, 2000. 592 p.
12. Уваров Ю. Очерк жизни и творчества Колеетт. Послесловие / Сидони-Габриель Колеетт. Собрание сочинение в 7 томах. Т. 7. Москва, 1996. С. 273–318.
13. Зверев А.М. Набоков. Москва, 2004. 453 с.

References:

1. Dmitriev V.G. (1980) *Skryivshie svoe imya (iz istorii anonimov i psevdonomov)* [Hiding their names (from the history of anonymous and pseudonyms)]. Moskva: "Nauka". (in Russian)
2. *International Encyclopedia of Pseudonyms – Internationale Enzyklopädie der Pseudonyme* (2006–2009). München: K.G. Saur.
3. Voronova M.Y. (2011) Osobystist u publitsystychnomu portreti: piznannia y vyrazhennia v slovi [Personality in a documentary portrait: cognition and expression in the word]. *Naukovi zapysky Instytutu zhurnalistyky: naukovyi zbirnyk*, vol. 43, pp. 106–110. (in Ukrainian)
4. Voronova M.Y. (2020) Biohrafichna, avtobiohrafichna, psykholinhvistychna rekonstruktsiia osobystosti pysmennyka. *Science and Education a New Dimension v portretno-biohrafichnii haluzi* [The biographical, autobiographical, psycholinguistic reconstruction of the writer's personality in the portrait-biographical sphere], vol. VIII(37), pp. 87–92. (in Ukrainian)
5. Voronova M.Y. (2019) *Teoriia ta praktyka publitsystychnoho portreta: monohrafiia* [Theory and practice of publicistic portrait]. Kyiv: LAT&K. (in Ukrainian)
6. Istoriya Cherubinyi (Rasskaz M. Voloshina v zapisi T. Shanko) [Cherubiny's story (M. Voloshin's story, recorded by T. Shanko)]. URL: http://www.maxvoloshin.ru/all_16/
7. Vospominaniya o Makse Voloshine. Sbornik (1990) [Memories of Max Voloshin. Collection]. Moskva: Hud. lit. (in Russian)
8. Kosikov G. (1983) *O proze Borisa Viana*. Predislovie [On the prose of Boris Vian. Foreword] / Boris Vian. Pena dnei: Roman. Novellyi. Per. s fran. Moskva: Hud. lit. (in Russian)
9. Savitskiy S. (1998) *Istoriya Vernona Sallivana* [The Story of Vernon Sullivan] / Boris Vian Sobraie sochineniy. Vernon Sullivan. Romanyi. Novellyi. Per. s fran. Sankt-Peterburg: Simpozium. (in Russian)
10. Voronova M.Y. (2018) Seren Kerkegor: lyubov bez usloviy [Seren Kierkegaard: love without conditions]. *Zhurnal Lichnosti*, vol. 118, pp. 32–49. (in Russian)
11. Judith Thurman (2000) *Secrets of the Flesh: A Life of Colette*. New York: Ballantine Books.
12. Uvarov Y. (1996) *Ocherk zhizni i tvorchestva Kolett*. Posleslovie [Sketch of the life and work of Colette. Afterword] / Sidoni-Gabriel Kolett. Sobraie sochinenie v 7 tomah. T. 7. Moskva: Terra. (in Russian)
13. Zverev A.M. (2004) *Nabokov* [Nabokov]. Moskva: Molodaya gvardiya. (in Russian)